

III. SOCIALINIO DARBO TEORIJA IR PRAKTIKA

TARPININKAVIMO KRYPTINGUMAS NEREGIŲ ĮSIDARBINIMO POŽIŪRIU

Doc. dr. Lidija Ušeckienė

Šiaulių universitetas, Tęstinių studijų institutas
Stoties g. 11, LT–77156 Šiauliai
Telefonas 8 41 59 58 51
Elektroninis paštas lidija.u@cr.su.lt

Dr. Ingrida Baranauskienė

Šiaulių universitetas, Tęstinių studijų institutas
Stoties g. 11, LT–77156 Šiauliai
Telefonas 8 41 59 58 51

*Pateikta 2005 m. kovo 1 d.
Parengta spausdinti 2005 m. balandžio 21 d.*

Santrauka

Šio straipsnio objektas yra socialinės paramos pobūdis neregijų integracijos į darbo rinką požiūriu. Kokiomis individualiomis ir kolektyvinėmis pastangomis įmanoma pasiekti realią neįgalių asmenų (mūsų tyrimo atveju – neregijų) integraciją į atvirą darbo rinką? Ar teikiama socialinė parama skatina neregį ieškoti galimybių prisitaikyti ir įsitvirtinti atviroje darbo rinkoje? Šie probleminiai klausimai nurodo bendrąją straipsnyje nagrinėjamą problematiką. Pristatomo tyrimo tikslas – atskleisti ir įvertinti esmines tarpininkavimo institucijos neregijų įsidarbinimo klausimu kategorijas, parodyti jų turinį ir įvertinti raišką. Remiamasi hipotetine prielaida, kad neregijų įsidarbinimo požiūriu per mažai įvertintas tarpininkavimo poreikis. Egzistuojanti tarpininkavimo institucija nepakankamai orientuota į neregijų galimybių atviroje darbo rinkoje plėtotę.

Pagrindinės sąvokos: socialinė parama, tarpininkavimo institucija, atvira darbo rinka, integracija, įsidarbinimas.

Tyrimo problema ir jos aktualumas

Savo straipsniuose ir monografijose daugelis mokslininkų keliais aspektais tyrinėjo neregijų profesinę integraciją, palietė su neregijų integracija susijusius klausimus, tačiau sėkmingas neregijų socialinis dalyvavimas atviroje darbo rinkoje ir jo prielaidos nėra gerai ištyrinėtos. Sėkmingos neregijų profesinės integracijos reiškinys kai kuriais aspektais yra nagrinėtas užsienio mokslininkų (Law, Wong, 1996; Stopel, 2001; Hallahan, Kauffman, 2003) darbuose. Užsienio šalių mokslininkai (Albrecht, Holmlund, Lang, 1989; Holm, Groes, Honore Olsen, 2001; Hodgkinson, Sparkes, 1997), tyrinėjantys žmonių integracijos į darbo rinką procesus, pabrėžia, kad žmonių, įskaitant ir neįgalius, padėtis darbo rinkoje labiausiai priklauso nuo bendros ekonominės situacijos. Naujų technologijų atsiradimas, pokyčiai pramonės ir verslo srityse reikalauja įvairialypio išsilavinimo, gerų darbo įgūdžių, nes „nuo bendrojo žmogaus išsilavinimo priklauso jo kultūrinė ir visuomeninė vertė, socialinė karjera ir pripažinimas“ (Laužackas, Lydeka, 1998). Dažniausiai bedarbiais tampa mažiausiai išsilavinę ir reikiamų įgūdžių neturintys asmenys. Tai galioja ir sveikiesiems, ir neįgaliesiems, todėl norint sėkmingai įsilieti į darbo rinką, geras išsilavinimas tampa būtinybe.

Tai, kad žmogus nemato, turi labai didelės įtakos įvairiose jo gyvenimo srityse, aklumai su višais savo padariniais „įsibrauna“ į žmogaus asmeninį, šeiminių, visuomeninį bei profesinį gyvenimą, ta-

čiau tai nereiškia, kad aklas žmogus yra bejėgis. Aklųjų amerikiečių fondo (The American Foundation for the Blind) atstovai teigia, kad pritaikius sąlygas ir technologijas, aklieji gali atlikti bet kokią užduotį, bet kokį darbą ne blogiau nei regintieji (Martins, Eddleston, Veiga, 2002).

Lietuvoje sėkmingos nereglių profesinės integracijos reiškinys yra gana naujas ir dar per mažai ištirtas įvairių sričių specialistų, todėl labai svarbu išsiaiškinti sėkmingo nereglių socialinio dalyvavimo atviroje darbo rinkoje prielaidas, nes keičiantis rinkos ekonomikos sąlygoms, sėkmingai integruotis į darbo rinką nemažai pastangų, žinių, gebėjimų, įgūdžių reikia reginčiam žmogui, o neregliui jų reikia dar daugiau. Todėl svarbu tas sėkmės prielaidas išsiaiškinti, o išsiaiškinus panaudoti tolesnėje nereglių profesinio rengimo sistemoje, pritaikyti sėkmingai dirbančių nereglių profesinę patirtį kitiems akliems, parodyti nusivylusiems, save ir savo gebėjimus nuvertinantiems akliams, kad galima pasiekti profesinių aukštumų, sėkmingai dirbti ir būti naudingam, reikalingam ir įvertintam net būnant neregliu.

Šio straipsnio **objektas** yra socialinės paramos pobūdis nereglių integracijos į darbo rinką kontekste. Kokiomis individualiomis ir kolektyvinėmis pastangomis įmanoma pasiekti realią neįgalių asmenų (mūsų tyrimo atveju – nereglių) integraciją į atvirą darbo rinką? Ar teikiama socialinė parama skatina nereglių ieškoti galimybių prisitaikyti ir įsitvirtinti atviroje darbo rinkoje? Šie probleminiai klausimai nurodo bendrąją straipsnyje nagrinėjamą problematiką. Papildomai buvo išskirtas straipsnio **dalykas**. Objekto ir dalyko santykį T. Tamošiūnas (2003) nusako taip: objektas yra tai, kas apima socialinę problemą, o dalykas yra tos objekto savybės, kurios aiškiausiai atspindi problemą. Dalykas žymi tai, kokių aspektu nagrinėjamas nurodytas objektas. Taigi šio **straipsnio dalykas** apibrėžiamas kaip tarpininkavimo poreikis ir svarba nereglių integracijos į atvirą darbo rinką procesui. Kitaip tariant, dėmesys skiriamas ne tiek socialinei paramai nereglių integracijos į darbo rinką procese apskritai, kiek tarpininkavimo poreikiui atskleisti ir nusakyti šio proceso pagrindines kryptis. Keliami šie **probleminiai klausimai**: ar Lietuvoje egzistuoja tarpininkavimo institucija nereglių įsidarbinimo klausimais? Ar vyraujančią tarpininkavimo instituciją galėtume įvardyti kaip efektyvią socialinę priemonę, padedančią neregliui įsitvirtinti darbo rinkoje? Ar ši institucija tenkina nereglių poreikius ir visuomenės lūkesčius? Tokie konkretūs klausimai ir atsakymo į juos paieškos sudaro šio straipsnio **mokslinį problemišumą**.

Straipsnio dalykui atskleisti atlikta teorinė nereglių profesinės integracijos situacijos analizė bei empirinis tyrimas. **Tyrimo tikslas** – atskleisti ir įvertinti esmines tarpininkavimo institucijos nereglių įsidarbinimo situacijoje kategorijas, parodyti jų turinį ir įvertinti raišką. Tyrimo tikslą sukonkretina **tyrimo uždaviniai**:

- Išanalizuoti nereglių, pasiekusių profesinės karjeros aukštumų, psichosocialines ir profesines situacijas.
- Apibrėžti tarpininkavimo poreikio ypatumus.
- Modeliuojant tyrimo duomenis, atskleisti tarpininkavimo institucijos kategorijas, jų raišką ir turinį, plėtotės kryptingumą.

Remiamasi **hipotetine prielaida**, kad nereglių įsidarbinimo požiūriu per mažai įvertintas tarpininkavimo poreikis. Egzistuojanti tarpininkavimo institucija nepakankamai orientuota į nereglių galimybių atviroje darbo rinkoje plėtotę.

Tyrimo imtis: buvo apklausta 30 nereglių iš visos Lietuvos, kurie turi I invalidumo grupę, aukštąjį išsilavinimą ir yra sėkmingai įsitraukę į darbo rinką. **Apklaustų nereglių profesiniai laimėjimai**: 5 tiriamieji yra įmonių vadovai (direktoriai), iš jų vienas dar yra ir Šiaulių miesto savivaldybės tarybos narys ir vienas iš jų yra įmonės komercijos direktorius, 1 tiriamasis yra socialinių paslaugų centro direktorius, 1 tiriamoji yra miesto bendruomenės centro direktorė, 1 tiriamasis yra aklųjų ir silpnaregių dienos centro vadovas, 1 tiriamasis yra įmonės direktoriaus pavaduotojas, 1 tiriamasis yra žurnalo redaktoriaus pavaduotojas, 1 tiriamasis yra uždarnosios akcinės bendrovės direktoriaus pavaduotojas, 1 tiriamasis yra žurnalo vyriausiasis redaktorius ir uždarnosios akcinės bendrovės direktorius, 2 tiriamieji yra teisininkai, vienas iš jų universiteto dėstytojas, 1 tiriamoji – gydytoja, privačios ezoterinių mokslų mokyklos dėstytoja, 1 tiriamoji yra rašytoja, išleidusi tris knygas, 2 tiriamieji yra kompiuterinio raštingumo, informatikos mokytojai, vienas iš jų įvairiose organizacijose pagal sutartis veda kompiuterijos kursus regintiems, 2 tiriamosios yra tiflopedagogės, dirbančios aklųjų mokykloje, 2 tiriamieji yra profesionalūs muzikai, vienas tiriamasis yra dirigentas, kita tiriamoji vadovauja dviem ansambliams, 5 tiriamieji yra kvalifikuoti socialiniai darbuotojai, iš kurių 4 yra įvairių aklųjų ir silpnaregių tarybos skyrių pirmininkai, 1 socialinė darbuotoja dirba socialinės globos ir rūpybos skyriuje, 1 tiriamasis yra vidurinės mokyklos fizikos laborantas ir dar 2 tiriamieji yra masažuotojai, baigę tiflopedagogikos studijas, vienas iš jų turi privatų masažo kabinetą.

Duomenų rinkimo metodas. Empiriniams duomenims rinkti taikytas kokybinis tyrimo metodas. Atlikti pusiau standartizuoti individualūs interviu, tyrimo rezultatus patvirtino specialistų vertinimas. Be to, buvo atlikta teorinių ir teisinių šaltinių analizė, išanalizuota visuomeninių nereglių organizacijų įtaka neregliams įsitraukiant į darbo rinką.

Duomenų apdorojimo metodas. Duomenims apdoroti buvo atlikta pusiau standartizuoto interviu metu gautos medžiagos turinio (kontentinė) analizė, t. y. duomenys suskirstyti į kategorijas pagal semantinius ryšius.

1. Tyrimo teorinis kontekstas

Neregių profesinė integracija suvokiama kaip šios gyventojų grupės įsiliejimas į atvirą darbo rinkos sistemą. Neregiai, įveikdami psichologines, socialines, fizines ir kitas kliūtis, galėtų tapti visaverčiais, pripažintais visuomenės nariais, dirbančiais atviroje darbo rinkoje, ekonomiškai nepriklausomais, prisidedančiais prie šalies bendrojo vidaus produkto gamybos. Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatyme (2002 m.) teigiama, kad vienas iš neįgalųjų socialinės integracijos būdų yra užimtumas, o tai yra ne kas kita, kaip neįgalių žmonių įsitraukimas į darbo rinką. Darbo rinkos politiką suvokdami kaip darbo vietų pasiūlos ir paklausos santykiams, kuriuose tenkinami individualūs profesiniai dirbančiųjų ir darbdavių tikslai ir interesai (Laužackas, 2002), prielaidų sudarymą, jos neatsiejame nuo neįgaliųjų profesinės socialinės adaptacijos. Profesinė neįgaliųjų, įskaitant ir neregius, integracija ir adaptacija turėtų tapti prioritetiniu darbo rinkos politikos tikslu. Darbo rinkos politika turėtų atsižvelgti į susiklosčiusius profesinės ir socialinės aplinkos reikalavimus bei tų reikalavimų ir neįgalaus asmens atitikimą (Baranauskienė, 2002).

Užimti aklieji ir silpnaregiai Lietuvoje sudaro 13 proc. darbingo šios grupės amžiaus asmenų ir jų kasmet mažėja. Jungtinių Tautų Organizacijos, Tarptautinės darbo, kitų tarptautinių organizacijų nuostatos orientuotos į papildomų sąlygų sudarymą neįgaliesiems įsidarbinimo klausimu (Petrauskas, 2003). Lietuvos įstatymų bei teisės aktų, reglamentuojančių neįgaliųjų teises dalyvauti darbo rinkoje, įgyvendinimas netenkina aklųjų ir silpnaregių grupės gyventojų. Prieš 10–12 metų Lietuvoje dirbo per 3 tūkstančių asmenų, turinčių regėjimo negalią – tai sudarė apie 37,6 proc. visų šalies sutrikusio regėjimo gyventojų. 2001 metų Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos duomenimis, pagal darbo sutartis dirbo tik 873 aklieji ir silpnaregiai (iš jų 364 moterys ir 509 vyrai) (Petrauskas, 2003).

Per pastarąjį dešimtmetį įvykę politiniai ir ekonominiai pokyčiai turėjo didelės įtakos ir neįgalių asmenų dalyvavimui darbo rinkoje. Tarybiniais laikais neregių profesinė integracija buvo suvokiama kaip prielaidų ir galimybių sudarymas dirbti uždaroje institucijose, tokiose kaip Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos įmonės ar įstaigos ir pan. Pasikeitus aklųjų įmonių padėčiai (daugelis jų sunkiai pritaiko konkurencinėje rinkoje), vis daugiau neregių įsidarbina ir integruojasi į atvirą darbo rinką. Tai vertintume kaip modernėjančios visuomenės požymį. Iš viso dirbančių žmonių, turinčių regėjimo negalią, skaičius sumažėjo maždaug 4 kartus, o uždaroje įmonėse – apie 9 kartus (2002 m. sausio 1 d. dirbo 318 žmonių). Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos įstaigose dirbančių žmonių skaičius sumažėjo apie 1,8 karto (iki 91 žmogaus), o atviroje visuomenėje įsidarbinusių skaičius padidėjo 1,2 karto (2002 m. sausio 1 d. dirbo 369 žmonės). Maždaug 30 regėjimo negalią turinčių žmonių turi savo verslą. Aklųjų ir silpnaregių įmonės dėl labai sumažėjusio jose dirbančių neregių skaičiaus prarado buvusias pagrindines neregių įdarbinimo bei organizacinės veiklos funkcijas (Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga, interneto duomenų bazė, 2004).

Taigi sovietmečiu Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos sukurta ir finansuota profesinės reabilitacijos ir integracijos sistema, kai beveik visi aklieji ir silpnaregiai buvo rengiami dirbti Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos įmonėse, žlugo. Šioje srityje yra pereinamajam laikotarpiui būdingų nesklaidumų, tačiau tai normalu.

Nors Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos įmonių būklė pastebimai keičiasi, jos turėtų išlikti. Nors ir nedidelės, jos pajėgtų aprūpinti darbu po keliasdešimt sutrikusio regėjimo žmonių. Žmonės, negalintys įsidarbinti atviroje darbo rinkoje, turėtų galimybę įsigyti paprastesnę specialybę ir dirbdami galėtų šiek tiek užsidirbti, jaustis reikalingesni ir socialiai saugesni. Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga kartu su rajonų ir miestų savivaldybėmis, darbo biržomis turi daugiau dėmesio skirti darbo vietų akliams ir silpnaregiams steigimui rajonų centruose, nes ir ten yra norinčių dirbti žmonių. Seimui ir Vyriausybei Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos centro taryba ne kartą teikė siūlymus dėl įmonių problemų šalinimo bei darbo vietų neregiamis plėtojimo, tačiau sprendimai priimami labai lėtai, o dar lėčiau įgyvendinami praktiškai.

Vykstant esminiams pokyčiams neregių profesinės integracijos sistemoje, atsirado dėsniai, kurių aklieji anksčiau nelabai suprato ir net neįsivaizdavo juos esant. Dabar neregiamis, integruojantis į atviros visuomenės darbo rinką, reikia suvokti tai, kad sėkmę joje garantuoja aukšta specialybės kvalifikacija, gebėjimas veikti kintančioje situacijoje. Norint, kad įvyktų sėkminga profesinė integracija, minimalių profesinių žinių nepakanka.

Jungtinėse Valstijose šiuo metu yra maždaug 4 milijonai žmonių, turinčių regėjimo negalią, iš kurių maždaug 30 proc. yra sėkmingai dirbantys žmonės, tačiau, pasak amerikiečių, tai nėra didelis

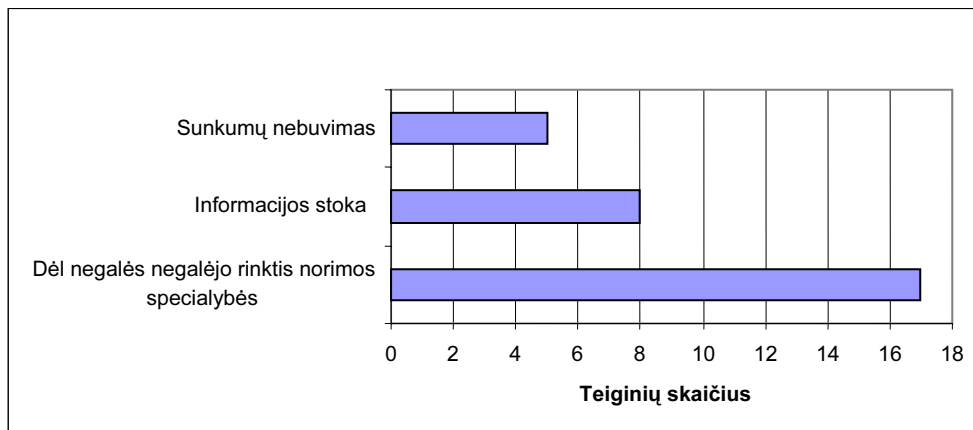
laimėjimas, nes du trečdaliai neturi darbo (*Employment Statistics for People Who Are Blind or Visually Impaired: U.S. American Foundation for the Blind, 2004*). Nė vienoje socialinėje ar ekonominėje grupėje šioje šalyje nėra tiek daug bedarbių kaip regėjimo sutrikimų turinčių asmenų grupėje. Dauguma neregijų nori dirbti, tačiau neturi darbui tinkamų įgūdžių, profesinės patirties arba darbo neranda dėl to, kad darbdaviai nenutuokia, ką gali akklasis, jiems trūksta informacijos apie neregijų profesinius gebėjimus. Dar viena svarbi priežastis, trukdanti neregijams įsitraukti į darbo rinkos procesus, yra ta, kad Amerikoje valstybė garantuoja nemenką socialinę paramą neįgaliesiems visuomenės nariams, moka nemažas socialines pašalpas, kurias gaudami aklieji nebeturi vidinės motyvacijos dirbti už nedidelį darbo užmokestį. Aklujų amerikiečių fondas (*The American Foundation for the Blind*) įsikūrė tam, kad įrodytų, jog regėjimo negalią turintys žmonės yra tinkami dirbti, gali integruotis į visuomenę, į atvirą darbo rinką ir būti mokesčių mokėtojais, o ne jų išlaikomais asmenimis. Šis fondas rengia, treniruoja neregijus ar silpnaregius įvairiems darbams, informuoja apie juos įvairias viešas ugdymo institucijas ar darbdavius, taip sutrikusio regėjimo žmonės randa savo vietą darbo rinkoje. Be tokio tipo fondų, Jungtinėse Valstijose šiuo metu veikia labai daug darbo paieškos ir pasiūlos interneto puslapių neregijams ir silpnaregiams, kuriuose jie gali informuoti apie save, savo gebėjimus, įgūdžius darbdaviams. Tokiu būdu darbdaviai gauna informacijos apie darbo neturinčius neregijus. Šiuose puslapiuose galima rasti informacijos nuo statistikos duomenų apie darbo beieškančius asmenis iki rimtų darbo pasiūlymų. Naudojamiesi tokio puslapio informacija, labai daug neregijų ar silpnaregių randa darbą ir sėkmingai įsilieja į darbo rinką. Pagrindine aklujų darbo neturėjimo problema amerikiečiai laiko tai, kad dauguma darbdavių nesuvokia, kad sutrikusios regos asmenys gali sėkmingai funkcionuoti įvairiose darbo aplinkose, tik kai kur jiems reikia pritaikyti darbo sąlygas ir technologijas. Be to, labai dažnai patys aklieji nėra įsitikinę, ar jie yra tinkami vienam ar kitam darbui, pasižymi neadekvačia saviverte, kuri slopina norą mokytis profesijos, tobulėti, įsilieti į reginčiųjų darbo rinką (*Expanding the Labour Pool: Recruiting, Hiring, and Maintaining Workers with Visual Impairments. The American Foundation for the Blind, 2004*). Iš dalies tai suprantama, nes šiuolaikinėje konkurencinėje darbo rinkoje sunku konkuruoti net žmogui, neturinčiam negalių, o jų turinčiam yra dar sunkiau, nes darbo rinkos reikalavimai yra dideli ir negaillestingi neįgaliam žmogui, todėl daugelis neregijų pasiduoda net nepabandę įsitraukti į darbo rinką. Juos tenkina iš valstybės gaunama parama. Dėl šios priežasties Jungtinėse Valstijose susirūpinta gerinti žmonių, turinčių regėjimo negalią, darbinę motyvaciją. Veikia įvairūs dienos užimtumo centrai, kuriuose neregijai ir kitokių negalių turintys žmonės dirba savanoriais savo bendruomenėje ir už jos ribų. Darbo savanoriais tikslas yra tas, kad neįgalūs žmonės pamatytų, kad ir jie gali būti naudingi, reikalingi, kad jie sugeba atlikti jiems pavestą darbą, kad nėra niekam tikę ir t. t. Pasak amerikiečių, po savanoriško darbo daugeliui atsiranda darbinė motyvacija, kurios labai reikia neregijams norint įsitraukti į darbo rinką. Neregijai pradeda mokytis, siekia žinių, lanko įvairius kursus (*training courses*) ir taip įgiję žinių ir darbo patirties įsitraukia į mokamą darbinę veiklą. Aklujų amerikiečių fondo (*The American Foundation for the Blind*) atstovai teigia, kad pritaikius technologijas aklieji gali atlikti bet kokią užduotį, bet kokį darbą, todėl Amerikoje yra daug neregijų, kurie sėkmingai įsitraukė į darbo rinką ir atlieka įvairiausių darbus (*Expanding the Labour Pool: Recruiting, Hiring, and Maintaining Workers with Visual Impairments. The American Foundation for the Blind, 2004*). Nemažai aklujų dirba mokytojais, psichologais, kompiuterinių technologijų specialistais, administratoriais, teismo reporteriais, Brailio rašto transkribuotojais, garso inžinieriais, fizikais, matematikais, žurnalistais, masažistais, informacijos teikėjais įvairiose institucijose, policininkų padėjėjais (gerai išlavinta klausa padeda atskirti nusikaltėlių balsus), viešbučių aptarnavimo srityje ir dar daug kur kitur (*Employment Statistics for People Who Are Blind or Visually Impaired: U.S. American Foundation for the Blind, 2004*). Aklujų amerikiečių fondo darbo paieškos puslapyje „Karjeros vystymas neįgaliesiems žmonėms“ (*Career Development For People With Disabilities*) į klausimą „kokį darbą gali dirbti neregys?“ atsakoma, kad akklasis gali dirbti bet kokį darbą, jeigu jis yra įgijęs to darbo įgūdžių ir jam pasirengęs. Be to, aklieji yra dvigubai geriau išsilavinę ir labiau pasirengę darbo nesėkmėms nei regintieji (*Career Development For People With Disabilities. American Foundation for the Blind, 2004*).

Tarptautinių dokumentų pripažinimas Lietuvoje leidžia teigti, kad yra sudarytos teorinės prielaidos įgyvendinti sutrikusio regėjimo asmenų profesinės rehabilitacijos bei integracijos į darbo rinką pagrindines nuostatas, tuo tarpu šioje ir kitose straipsnio dalyse atlikta praktinė situacijos analizė nuteikia ne taip optimistiškai.

2. Tyrimo rezultatai

Su kokiomis problemomis susiduria neregijai, rinkdamiesi, kur studijuoti, rodo **kategorija „Sunkumai renkantis studijas“** (1 pav.). Subkategorija „Dėl negalės negalėjo rinktis norimos specialybės“ pirmąją pagal teiginių skaičių (17 teiginių), ją atspindi tokie teiginiai kaip „Pasirinkau socialinį

darbą, nes medicina man būtų buvę per sunku dėl sveikatos būklės“, „Norėjau studijuoti fiziką, bet nebuvo draugo, kuris studijuotų ten pat, todėl rinkausi matematiką“, „Stojant priėmimo komisijos pirmininkas nuteikė, kad galimybės įstoti nėra dėl aklumo“.

1 pav. Sunkumai renkantis studijas

Nemažai neregijų, kaip parodė tyrimas, rinkdamiesi, kur studijuoti, atsižvelgė į tai, kad nemato, ir rinkosi tokią specialybę, kurią įgiję galėtų sėkmingai dirbti, o ne tą, kurią labiausiai norėtų studijuoti, nes dėl aklumo būtų sunku dirbti („Rinkausi, ne kur noriu studijuoti, o kur galiu“). Kaip parodė tyrimas, neregiai, pasirinkę studijuoti tokias specialybes kaip ekonomika, teisė, sugebėjo baigti mokslus ir netgi sėkmingai įsitraukė į darbo rinką, bet tokių yra vienetai visoje Lietuvoje. Tai yra itin gabūs žmonės, turintys puikų genetinį pagrindą, palaikomi ir skatinami tėvų, turintys neeilinių gebėjimų ir gabumų. Antrą vietą pagal teiginių skaičių sunkumų renkantis studijas kategorijoje turi subkategorija „**Informacijos stoka**“ (8 teiginiai). Ją apibūdina tokie teiginiai kaip „Niekas nesuteikė informacijos apie studijų galimybes“, „Trūko pagalbos orientuojantis tarp profesijų“. Iš šių faktų galima teigti, kad neregiams renkantis profesiją būtent dėl informacijos stokos labiausiai imponuoja prestižinės, perspektyvios, populiaros specialybės ir tik tada atsižvelgiama į turimus gabumus ir regėjimo neturėjimo faktą. Neregiumi labai sunku orientotis renkantis profesiją, jei nėra suteikiama išsami informacija, kur gali ir kur negali mokytis neregys. Nemažai neregijų stodami susiduria su tuo, kad jų nepriima. Tai būna labai skaudu ir gali netgi sumažinti norą neregiumi mokytis, ką nors siekti ateityje: „Stojant priėmimo komisijos pirmininkas nuteikė, kad galimybės įstoti nėra dėl aklumo“, „Norėjau studijuoti dirigavimą, bet manęs nepriėmė net netikrinę mano gabumų“. Taip nutinka tada, kai neregiams trūksta informacijos ir jie stoja mokytis vedami savo norų, prestižo, gabumų ar kitų priežasčių, ir neįstoja.

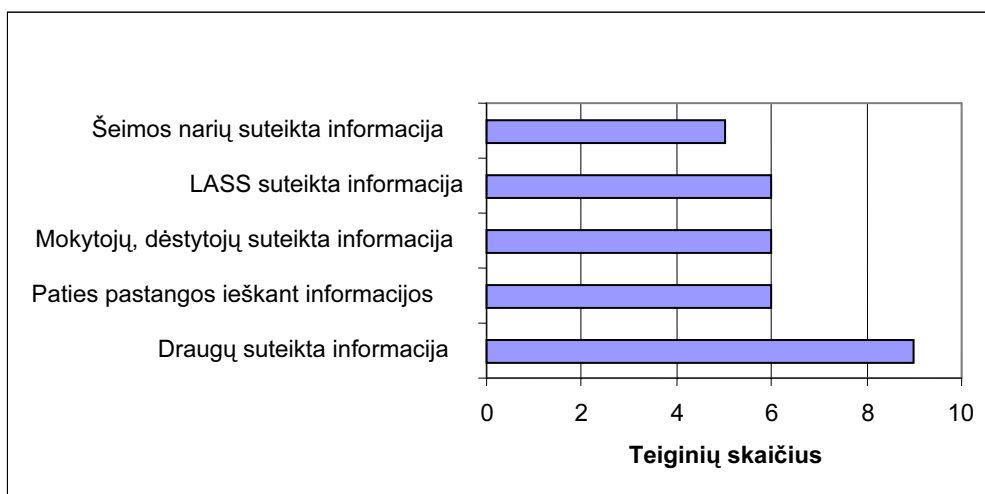
Trečia pagal teiginių skaičių yra subkategorija „**Sunkumų nebuvimas**“ (5 teiginiai), ją atspindi tokie teiginiai kaip „Informacijos netrūko“, „(...) tiksliai žinojau, kur noriu studijuoti“. Tai rodo, kad kai kuriems neregiumis informacijos netrūko, nes ją suteikė tėvai, pedagogai.

Šios kategorijos analizė įrodo tarpininkavimo svarbą renkantis profesiją (tarpininkas, kaip profesijos konsultantas).

Kategorija „Informacijos apie galimybes studijuoti gavimo būdai“ (2 pav.) kaip tik informuoja, kokias būdais ir iš ko neregiai gavo informaciją apie galimybes studijuoti. Daugiausia teiginių yra subkategorijoje „**Draugų suteikta informacija**“ (9 teiginiai), tai „Teisėje jau buvo mokėsi pora neregijų ir jie mane informavo“, „Būdavo draugų, kurie jau studijavo ir papasakodavo viską“. Tai rodo, kad daugiausia neregiai informacijos apie studijų galimybes gauna iš draugų, draugai informuoja apie studijas, jų panašumus ir trūkumus, papasakoja viską taip, kaip yra iš tikrųjų. Be abejo, išgirdęs tokią neformalią informaciją žmogus gali rinktis, tačiau tai sudaro prielaidas atsitiktinumui, o ne sąmoningam pasirinkimui (draugas mokosi, galiu ir aš).

Ieškant informacijos apie galimybes studijuoti, labai svarbios yra ir paties asmens pastangos, todėl subkategorija „**Paties pastangos ieškant informacijos**“ pagal teiginių skaičių dalijasi antra, trečia ir ketvirta vietomis (6 teiginiai). Subkategoriją apibūdina tokie teiginiai kaip „Niekas manęs neinformavo, pats domėjausi, klausinėjausi“, „Pats nemažai domėjausi (...)“. Šie teiginiai rodo, kad pats asmuo domėjosi studijų galimybėmis, pats rodė iniciatyvą ieškodamas informacijos. Tai vertintume teigiamai, kita vertus, ši subkategorija nenuneigia profesionalaus tarpininkavimo poreikio. Tiek pat teiginių, kaip ir pastaroji (6 teiginiai), turi subkategorija „**Mokytojų, dėstytojų suteikta informacija**“. Ją

atspindi tokie teiginiai kaip „Klasės auklėtoja informavo“, „Informuodavo mokykloje keli mokytojai“. Tai rodo, kad mokykloje nusistovėjusios informacijos suteikimo tvarkos nėra, informuoja tai mokytojas, tai klasės auklėtoja. Pasitaikė ir toks teiginys: „Dažniausiai informuodavo apie tiflopedagogikos studijas, o kur galima dar studijuoti, nepranešdavo“. Galima daryti prielaidą, kad būtent dėl šios priežasties nemažai neregijų rinkosi tiflogijos studijas, nes tai buvo įprasta. Subkategorija „**LASS suteikta informacija**“ taip pat kaip ir dvi pastarosios turi 6 teiginius. Ją atspindi tokie teiginiai kaip „Prieš bebaigiant mokyklą būdavo susitikimai su LASS vadovais ir jie šiek tiek informuodavo, kokių specialistų jiems trūksta, kur yra galimybės studijuoti“, „Informavo Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos pirmininkas“. Tai rodo, kad Aklųjų ir silpnaregių sąjunga informuodavo neregijus prieš baigiant mokyklą, kokių specialistų jiems trūksta, ir ją baigus garantuodavo darbo vietas LASS sistemoje. Tokio informavimo nepavadintume nuolatinio, sistemingu, juo labiau konsultavimu. Be draugų, mokytojų, LASS informacijos, neregijus informuodavo ir šeimos nariai. Subkategorija „**Šeimos narių suteikta informacija**“ pagal teiginių skaičių (5 teiginiai) yra paskutinėje kategorijos apie informacijos gavimo būdus renkančios studijas vietoje. Ją apibūdina tokie teiginiai kaip „Tėvai domėjosi apie aklųjų galimybes studijuoti ir man pasakydavo“, „Šeima informavo“. Šie teiginiai byloja apie tai, kad kai kuriems neregijams įtaką renkančios studijas darė šeima.

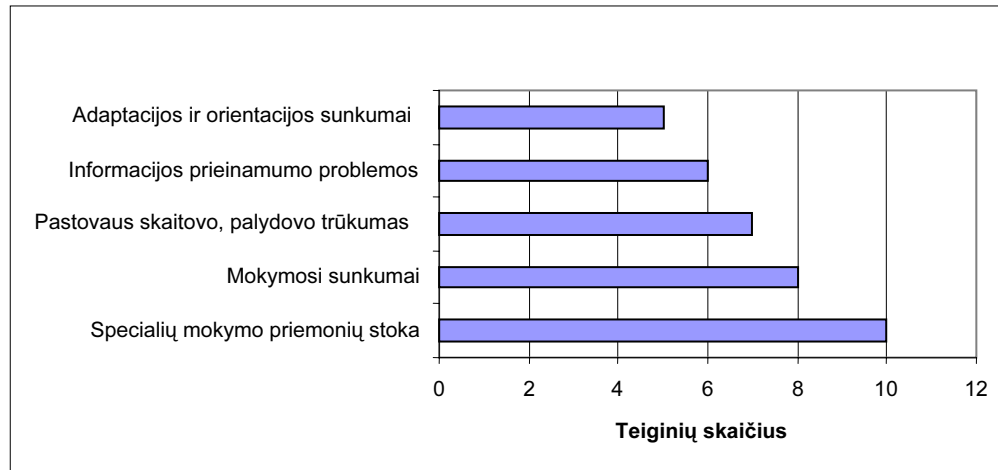
2 pav. Informacijos apie galimybes studijuoti gavimo būdai

Išanalizavus visą šios kategorijos informaciją galima daryti išvadą, kad daugeliui mokinių trūko profesionalios informacijos apie mokymosi galimybes, kad informacija buvo nesistemiška, nenuosekli. Šios kategorijos analizė antrina tarpininkavimo svarbą renkančios profesiją ir išryškina tarpininko, kaip profesijos konsultanto, padedančio neįgaliam asmeniui pasirinkti profesiją, suderinti norus ir galimybes, funkciją.

[stoję mokyti, neregijai susidūrė su kitokio pobūdžio sunkumais. **Kategorija „Sunkumai, patirti studijų metu“** (3 pav.) rodo, su kokias sunkumais neregijai susidūrė studijuodami, ko jiems trūko, kas buvo pernelyg sudėtinga. Tai svarbi informacija, kuri galėtų padėti kitaip organizuoti neregijų studijų procesą. Subkategorija „**Specialiųjų priemonių stoka**“ pagal teiginių skaičių užima pirmą vietą (10 teiginių). Ją apibūdina tokie teiginiai kaip „Trūko mokymo priemonių, pritaikytų neregijui, įgarsintos literatūros, vadovėlių neregijui“, „Trūki įgarsintų specialybės knygų“. Tai rodo, kad mokymo įstaigos dar yra nepasiruošusios tinkamai ugdyti neregijus. Specialiųjų mokymo priemonių stoka labai apsunkina neregio mokymosi procesą, riboja informacijos kiekį, stabdo neregio tobulėjimą. Subkategorija „**Pastovaus skaitovo, palydovo trūkumas**“ pagal teiginių skaičių yra trečioje vietoje (7 teiginiai) sunkumų, patirtų studijų metu, kategorijoje.

Ją apibūdina tokie teiginiai kaip „Labiausiai trūko pastovaus žmogaus skaitymui, įgarsinimui“, „Pastovaus skaitovo labai trūko“. Dar vienas sunkumas, paminėtas šioje subkategorijoje, yra pastovaus palydovo trūkumas. Tai atspindi tokie teiginiai kaip „Pagrindinis sunkumas būdavo nusigavimas iki mokslo įstaigos, jei niekas nepalydėdavo“, „Reikėjo ieškoti kito žmogaus, kuris lydėtų“. Jei kyla problemų dėl nuolatinio palydovo ar skaitovo, neišvengiamos yra mokymosi sunkumų problemos. Ši subkategorija „**Mokymosi sunkumai**“ yra antroje vietoje pagal teiginių skaičių (8 teiginiai). Ją apibūdina tokie teiginiai kaip „Nespėdavau visko taip greit išmokyti kaip kiti, man buvo sunku“, „Buvo sunku mokytis, mano atmintis buvo regimoji, o kai netekau regėjimo, turėjau visą informaciją įsiminti iš klausos“. Ketvirtoje vietoje pagal teiginių skaičių atsideria „**Informacijos prieinamumo problemų**“ subkatego-

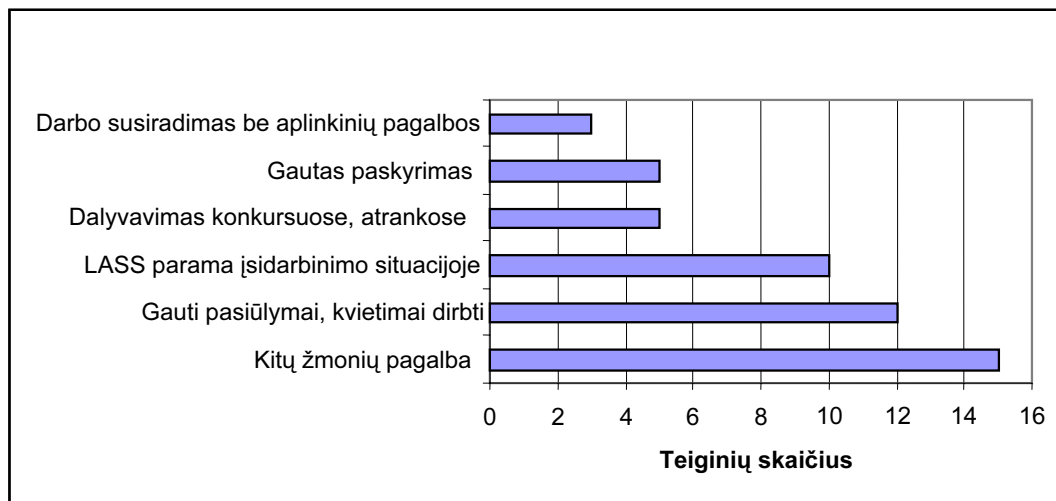
rija (6 teiginiai), kuriuos nusako tokie teiginiai kaip „Trūko informacijos prieinamumo“, „Problema buvo informacija, išskyrus paskaitas, aš jokios kitos informavimo priemonės neturėjau (...)“. Paskutinėje vietoje pagal teiginių skaičių sunkumų, patirtų studijų metu, kategorijoje yra subkategorija „**Adaptacijos ir orientacijos sunkumai**“ (5 teiginiai). Šią subkategoriją atspindi tokie teiginiai kaip „Adaptacijos sunkumai, nes atėjus iš specialiosios mokyklos, kur visai kitokios taisyklės, buvo gana sunku priprasti“, „Buvo labai sunku adaptuotis, priprasti gyventi be pagalbos“, „Pagrindinė problema buvo orientavimasis, nes į Šiaulius atvykau jau būdamas neregys“. Taigi ir rinkdamiesi, kur studijuoti, ir jau studijuodami neregiai susiduria su įvairiomis kliūtimis, sunkumais ir problemomis, kuriuos norint įveikti reikia begalinio ryžto, valios, tikėjimo ir visokeriopo aplinkinių palaikymo ir paramos.

3 pav. Sunkumai, patirti studijų metu

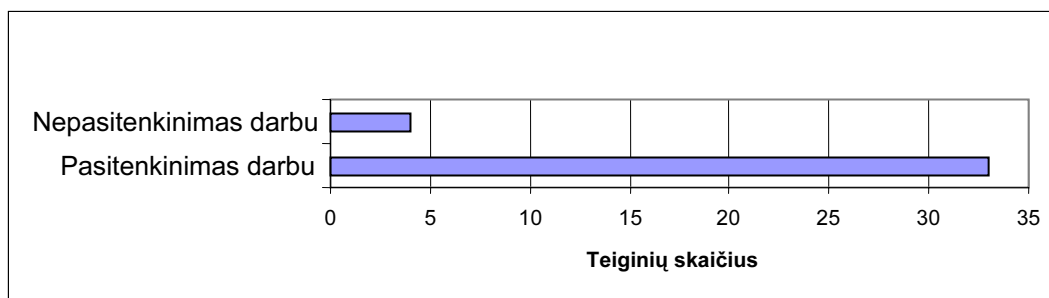
Baigę studijas neregiai susiduria su dar viena rimta gyvenimo kliūtimi – darbo paieška. Kas jiems teikia pagalbą šioje gyvenimo situacijoje, atskleidžia **kategorija „Pagalba ieškant, susirandant darbą“** (4 pav.). Pirmą vietą pagal teiginių skaičių užima subkategorija „**Kitų žmonių pagalba**“ (15 teiginių). Ją apibūdina tokie teiginiai kaip „Visus darbus man padėdavo susirasti draugai, pažįstami, jie mane rekomenduodavo ir aš gaudavau darbo pasiūlymų“, „Pats aklųjų sąjungos pirmininkas atėjo pas mane ir pasiūlė man savo draugystę, paramą ir darbą“. Šie teiginiai rodo, kad žmonių – draugų, pažįstamų, dėstytojų parama ir pagalba ieškant darbo yra labai svarbi. Taip pat Aklųjų ir silpnaregių sąjunga labai rūpinasi aklųjų darbo vietomis, nepalieka neregijų likimo valioje. Tai rodo subkategorija „**LASS parama įsidarbinimo situacijoje**“, pagal teiginių skaičių esanti trečioje pozicijoje (10 teiginių). Ją apibūdina tokie teiginiai kaip „Aklųjų organizacijoje veikė įdarbinimo mechanizmas, buvo tokia sistema, jau gulint ligoninėje prisistatė žmonės iš aklųjų organizacijos ir siūlė darbus“, „LASS pasirūpindavo darbo vietomis“, „Buvome ramūs dėl darbo, nes turėjome puikią aklųjų organizaciją, ji visada padėdavo“. Kaip rodo šie teiginiai, Aklųjų ir silpnaregių sąjungoje veikė įdarbinimo mechanizmas. Sąjunga akliems padėjo gauti darbą aklųjų sistemoje, o kartais ir atviroje visuomenėje. Toks įdarbinimo mechanizmas buvo ir yra labai reikalingas, nes dažnai regėjimo netekęs žmogus praranda viltį dirbti, neturi informacijos, ką ir kur gali dirbti neregys, o ši organizaciją visu tuo pasirūpina. Ji atlieka ne tik darbo radimo, įdarbinimo funkciją, bet ir dar daug kitų, tokių kaip informavimo, konsultavimo ir kitas. Antra pagal teiginių skaičių yra subkategorija „**Gauti pasiūlymai, kvietimai dirbti**“ (12 teiginių).

Ją atspindi tokie teiginiai kaip „Atlikau praktiką, savotiškai užsirekomendavau ir mane pakvietė dirbti“, „LASS pasiūlė man darbą“. Šioje subkategorijoje svarbi išlieka LASS įdarbinimo mechanizmo pagalba susirandant darbą, nes daug teiginių byloja, kad LASS pasiūlo neregiams darbą, kviečia juos dirbti, pasirūpina darbo vietomis. Kiti teiginiai rodo, kad kviešti, siūlyti dirbti gali ne tik LASS, bet ir kitos įstaigos, organizacijos. Darbą gali pasiūlyti dėstytojas, „nes buvai gabus studentas, darbą gali pasiūlyti, nes tave kas nors rekomendavo“. Subkategorija „**Dalyvavimas konkursuose, atrankose**“ pagal teiginių skaičių dalijasi ketvirta, penkta vieta (5 teiginiai). Tai yra tokie teiginiai kaip „Buvau išrinkta pirmininke“, „Dalyvavau konkurse ir laimėjau“. Tiek pat teiginių yra subkategorijoje „**Gautas paskyrimas**“ (5 teiginiai), tokie kaip „Dirbau pagal gautą paskyrimą“, „Gavau paskyrimą“. Paskutinėje pozicijoje pagalbos ieškant ir susirandant darbą kategorijoje yra subkategorija „**Darbo susiradimas be aplinkinių pagalbos**“ (3 teiginiai). Mažas šios subkategorijos teiginių skaičius rodo, kad mažai neregijų darbą susiranda be niekieno pagalbos, nes tai padaryti aklam žmogui yra gana sudėtinga. Tai dar kartą įrodo tarpininkavimo institucijos svarbą.

4 pav. Pagalba ieškant, susirandant darbą

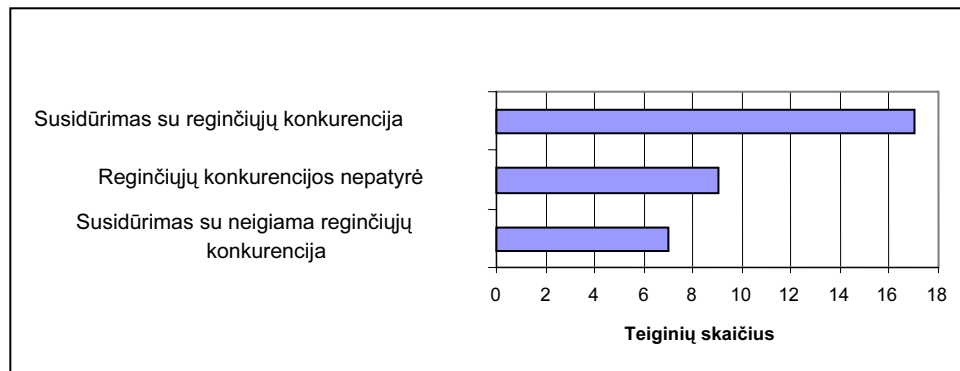
Darbo prasmę ir reikalingumą neregio gyvenime atspindi **kategorija „Išloštas milijonas kaip pasitenkinimo darbu indikatorius“** (5 pav.). Subkategorija „**Pasitenkinimas darbu**“ užima pirmą poziciją pagal teiginių skaičių (33 teiginiai). Ją apibūdina tokie teiginiai kaip „Darbas – tai mano saviraiška, savęs realizavimas, tai ne tik pinigai“, „Milijonas nieko daug nekeistų, nes aš mėgstu savo darbą“, „Dirbčiau iš idėjos“. Tai rodo, kad daugelis tiriamųjų patenkinti savo darbu, jo nekeistų ir neatšakytų laimėję milijoną, nes darbas jiems yra ne tik pajamų šaltinis, bet ir saviraiškos priemonė, savęs realizavimas. Jausmas, kad kažkam padedi, kad esi naudingas, pripažintas, įvertintas, yra nenusakomas. Kaip teigia vienas tirtas neregys, darbas negalią turinčio žmogaus gyvenime užima dar svarbesnę vietą negu reginčio, o nedarbas yra dar skaudesnis.

5 pav. Laimėtas milijonas kaip pasitenkinimo darbu indikatorius

Subkategorija „**Nepasitenkinimas darbu**“ turi tik 4 teiginius: „Keisčiau darbą, bet ne savo asmenybę, pomėgius“, „Daryčiau tai, ką noriu ir ką mėgstu“. Tai įrodo, kad darbu nepatenkinti tik nedaugelis neregų ir tai gali būti labai asmeniškios priežastys, be to, darbą galima pakeisti tokiu, kuris patiktų labiau. Nereikia ypač gilių psichologijos žinių, kad suprastume, jog darbas neregui yra šis tas daugiau nei pragyvenimo šaltinis.

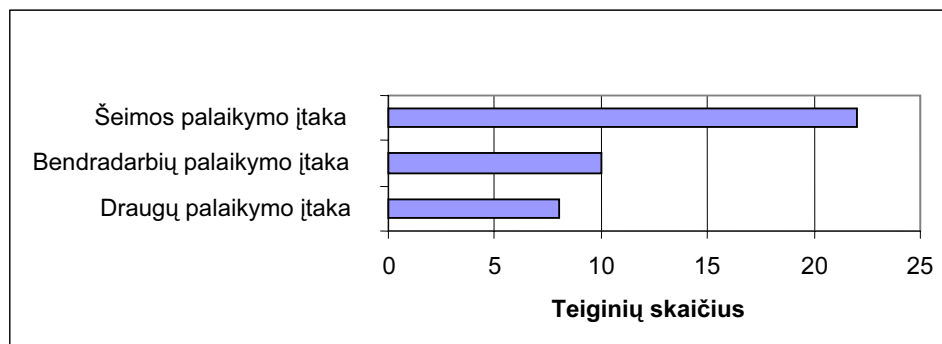
Ar neregų tobulėjimui turi įtakos konkurencija, ar ji priverčia žmogų pasitempti, siekti naujovių, atskleidžia **kategorija „Reginčiųjų konkurencijos patirtis“** (6 pav.). Subkategorija „**Susidūrimas su reginčiųjų konkurencija**“ pagal teiginių skaičių yra pirmoje vietoje (17 teiginių). Ją apibūdina tokie teiginiai kaip „Turi nuolat tobulintis, kad būtum viena koja toliau už kitus“, „Su reginčiųjų konkurencija nuolat susiduriu universitete, turiu nuolat tobulėti, nes žinau, jeigu to nedarysiu, gali atsirasti geresnių už mane ir aš neteksiu darbo“. Teiginiai rodo, kad konkurencijos patirtis skatina žmogų tobulėti, būti „viena koja toliau už kitus“, jausdamas konkurenciją žmogus siekia būti nepralenkiamas, todėl tobulėja, siekia įgyti naujų žinių, padaryti daugiau darbų, kad būtų pastebėtas ir įvertintas. Konkurencija žmogų veikia teigiamai, nes verčia pasitempti, nesustingti, nuolat domėtis savo profesijos naujovėmis, kelti profesinę kvalifikaciją. Subkategorija „**Reginčiųjų konkurencijos nepatyrė**“ pagal teiginių skaičių yra antroje vietoje (9 teiginiai).

6 pav. Reginčiųjų konkurencijos patirtis

Ją apibūdina tokie teiginiai kaip „Seniau LASS daug kur padėdavo, sudarydavo nekonkurencines sąlygas (...)“, „Iš reginčių kolegų sulaukiu tik pagalbos, apie konkurenciją nėra nė minties“. Teiginiai rodo, kad dauguma reginčiųjų ne konkuruoja su neregiais, bet jiems padeda, juos palaiko. Be to, kai neregys dirba aklujų sistemoje, jis retai kada patiria reginčiųjų konkurenciją, o neregų konkurencija nėra bauginanti, nes visi vieni kitus palaiko, vieni kitiems padeda. Subkategorija „**Susidūrimas su neigiama reginčiųjų konkurencija**“ yra paskutinėje vietoje pagal teiginių skaičių (7 teiginiai). Ją liudija tokie teiginiai kaip „Susiduriu dabar su pavydu, tai irgi konkurencijos forma“, „Jei padarau geresnį prietaisą – sumenkina, jei visiems padovanoja po molinį medalį, man ne“, „Nesuprantu, kaip regintis žmogus gali pavydėti akklajam darbinį laimėjimų ir tą pavydą rodyti akivaizdžiai sumenkindamas padarytą darbą“.

Sėkmingai profesinei integracijai labai svarbus kitų žmonių palaikymas, pritarimas, pagalba ir parama. Tai atsiskleidžia **kategorijoje „Palaikymo įtaka sėkmingai profesinei integracijai“** (7 pav.). Pirmoje vietoje pagal teiginių skaičių yra subkategorija „**Šeimos palaikymo įtaka**“ (22 teiginiai). Ją apibūdina tokie teiginiai kaip „Šeima turėjo man didelės įtakos, kažin ar aš būčiau ką nors pasiekęs, jei mano šeima būtų manimi nepatikėjusi“, „Mane labai palaikė ir man daug padėjo tėvai, ypač sesuo, be jos pagalbos nebūčiau tiek pasiekusi“.

7 pav. Palaikymo įtaka sėkmingai profesinei integracijai

Tai rodo, kad artimųjų pagalba ir parama yra labai reikalinga norint sėkmingai įsitraukti į darbo rinką, nes aklam žmogui be artimųjų pagalbos ir paramos, be jų tikėjimo sunku ar net neįmanoma padaryti daugelį dalykų. („Vaikai mane labai palaikė ir jų palaikymo dėka aš vėl pradėjau dirbti ir netgi daugiau negu iki apakimo“). Praradus regėjimą, labai sunku patikėti savo jėgomis, tačiau jei žmogus palaiko artimieji, jie atstoja akis, tada viskas atrodo įmanoma ir nenorėdamas jų apvilti neregys stengiasi dar labiau. Antroje vietoje pagal teiginių skaičių yra subkategorija „**Bendradarbių palaikymo įtaka**“ (10 teiginių). Ją apibūdina tokie teiginiai kaip „Bendradarbiai, jų pagalba, jų nuoširdus darbas turėjo įtakos mano karjerai“, „Bendradarbiai labai skatino, nuolat gyrė, tėvai labai palaikė, automatiškai kilo noras „nepasišukšlinti“ ir tai vertė tobulėti“. Tai rodo, kad palaikymas reiškia „aš tavimi tikiu“ ir tada kyla noras savo darbais, žiniomis įrodyti tiems žmonėms, kurie palaiko, kad tikrai gali ir padarysi tai, ko jie tikisi. Trečioje vietoje yra subkategorija „**Draugų palaikymo įtaka**“ (8 teiginiai). Ją atspindi tokie teiginiai kaip „Draugai turėjo įtakos mano karjeros sėkmei, nes per juos mane rekomenduodavo į įvairias įstaigas“, „Draugų palaikymas ir supratimas, jų pagalba padėjo“. Tai rodo, kad ne tik asmeninės

savybės, intelektas, žinios ir gebėjimai padeda profesinėje veikloje. Labai svarbi yra draugų pagalba ir parama, kuri padeda sėkmingai įsilieti į darbo rinką.

Išvados

1. Pasitvirtino hipotetinė prielaida, kad neregijų įsidarbinimo požiūriu per mažai įvertintas tarpininkavimo poreikis. Neregijai su tarpininkavimo poreikiu susidūrė jau profesinės karjeros „prieigose“: rinkdamiesi profesiją, siekdami išsilavinimo. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad tarpininkavimo poreikis stiprėja ieškant darbo vietos, nepranyksta ir tolesnės profesinės karjeros laikotarpiu: profesinės adaptacijos procese, toliau keliant kvalifikaciją. Šio poreikio patenkinimas daugeliu atvejų paliekamas asmeninei iniciatyvai: artimųjų, draugų, pedagogų.

2. Nustatyta, kad egzistuojanti tarpininkavimo institucija nepakankamai orientuota į neregijų galimybių atviroje darbo rinkoje plėtotę. LASS parama įsidarbinimo klausimu daugeliui tiriamųjų nebuvo būtent ta parama, kurios reikėjo (tradiciskai ji orientuota į uždara darbo rinką, ten, kur labiausiai gali padėti). Tiriamesiems įsidarbinti atviroje darbo rinkoje padėjo kiti tarpininkai. Tai įrodo subkategorijos „Kitų žmonių pagalba“ (draugų, artimųjų ir pan.), „Gauti pasiūlymai, kvietimai dirbti“ (buvo pastebėti praktikos metu, rekomenduoti savo dėstytojų kaip stropūs, gabūs ir sąžiningi studentai). Be abejo, tyrimo rezultatai nepaneigia LASS paramos reikšmės, tačiau turime pripažinti, kad visuomeninė organizacija, nors ir kiek dėtų pastangų, viena nėra pajėgi išspręsti šią problemą. Norint įgyvendinti neregijų deklaruojamą teisę dirbti atviroje darbo rinkoje, reikia sutelkti visų socialinių partnerių (vyriausybės, neregijų, darbdavių, visuomeninių organizacijų ir kt.) pastangų.

3. Nustatytos šios esminės tarpininkavimo institucijos neregijų įsidarbinimo klausimais kategorijos:

- parama ikiprofesinio parengimo ir profesinio orientavimo laikotarpiu,
- socialinis palaikymas profesinių studijų laikotarpiu,
- socialinė parama įsidarbinant,
- pagalba profesinės adaptacijos laikotarpiu ir toliau siekiant profesinės karjeros.

Socialinė parama neregijams išlieka aktuali ir prasminga visą profesinės rehabilitacijos procesą: pradedant studijų pasirinkimu, baigiant profesine adaptacija konkrečioje darbo vietoje, toliau keliant kvalifikaciją. Tyrimas įrodo, kad efektyvi tarpininkavimo institucijos veikla yra esminė sėkmingos neregijų profesinės integracijos prielaida.

4. Tikėtina, kad socialiniai pedagogai galėtų būti tos profesijos atstovai, kuriems užtektų vertybių, tikėjimo neregijų galimybėmis dirbti atviroje darbo rinkoje bei kompetencijos kurti ir tobulinti tarpininkavimo instituciją neįgalių asmenų įsidarbinimo požiūriu.

5. Tarpininkavimo institucijos poreikį ir pagrindines tarpininkavimo kryptis pagrindė tyrimu, kuriame respondentai buvo profesinių aukštumų pasiekę neregijai, žmonės, pasižymintys stipriomis asmeninėmis savybėmis, turintys dvasinės stiprybės, gebantys kovoti už savo teises, įsitikinimus ir svajones. Niekas nepaneigs, kad ir tarp „sveikųjų“ yra silpnų žmonių, kuriems tik tarpininkavimas ir parama leidžia likti konkurencingiems darbo rinkoje. Šiame kontekste dar labiau išryškėja tarpininkavimo institucijos reikšmingumas ir prasmė.

LITERATŪRA

1. **Albrecht J. W., Holmlund B. & Lang H.** Job search and youth unemployment // European economic review. 1989. No. 33. Iss. 2/3.
2. **American** Foundation for the Blind. AFB Career Connect, employment planing for people who are blind or visually impaired. <http://www.afb.org/>.
3. **American** Foundation for the Blind. Employment Statistics for People Who Are Blind or Visually Impaired: U.S. <http://www.afb.org/>.
4. **American** Foundation for the Blind. Expanding the Labour Pool: Recruiting, Hiring, and Maintaining Workers with Visual Impairments. <http://www.afb.org/>.
5. **Baranauskienė I.** Neįgaliųjų profesinis rengimas: kaip ekspertai vertina švietimo, ekonominės ir socialinės politikos sąveiką? // Specialusis ugdymas. 2002. Nr. 1(6).
6. **Hallahan D. P., Kauffman J. M.** Ypatingieji mokiniai & Specialiojo ugdymo įvadas. – Vilnius: Alma litera, 2003.
7. **Hodkinson P., Sparkes A. C.** Careership: a Sociological Theory of Career Decision Making // British Journal of Sociology of Education. 1997. Vol. 18. Iss. 1.
8. **Holm A., Groes N. & Honore Olsen T.** Youth unemployment and oportunities in the labour market – the myth of lifelong hysteresis // Review of labour economics & Industrial relations. 2001. No. 15. Iss. 4.

9. **Laužackas R.** Profesinio rengimo plėtra žinių visuomenės ir konkurentabilios ekonomikos amžiuje // Profesinis rengimas. 2002. Nr. 5.
10. **Laužackas R., Lydeka Z.** Socioedukologinis profesinio rengimo kaitos Lietuvos įvertinimas // Filosofija ir sociologija. 1998. Nr. 2.
11. **Law L. C., Wong K. M.** Expertise und instructional Design // H. Gruber & A. Ziegler (Hrsg), Expertiseforschung. Theoretische und methodische Grundlagen. – Opladen, 1996.
12. **Lietuvos** aklųjų ir silpnaregių sąjunga, interneto duomenų bazė (www.LASS.lt).
13. **Lietuvos Respublikos** bedarbių rėmimo įstatymas. 2002.
14. **Martins L. L., Eddleston K. A., Veiga J. F.** Moderators of the Relationship between Work – Family Conflict and Career Satisfaction // Academy of Management Journal. 2002. Vol. 45. No. 2.
15. **Petrauskas O.** ES link – per neįgaliųjų metus // Mūsų žodis. LASS, 2003. Nr. 1.
16. **Stoppel F.** Schlüsselqualifikationen und die berufliche Eingliederung von Menschen mit Behinderungen // Berufliche Rehabilitation. 2001. Nr. 2.
17. **Tamošiūnas T.** Socialinių tyrimų kvalifikacinis darbas: įvado struktūra. – Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003.

TENDENCIES OF INTERMEDIATION IN SITUATION OF PEOPLE WITH VISIONS LOSS

Assoc. Prof. Dr. Lidiya Ušeckienė

Šiauliai University, Lithuania

Dr. Ingrida Baranauskienė,

Šiauliai University, Lithuania

Summary

The object of the article is the character of the social security in the context of the integration of the blind into the labour market. What individual and collective conditions enable disabled people (the blind in this research) to integrate into the open labour market? Does social security encourage a blind person to search for the opportunities to adapt and establish in the open labour market? These problematic questions reveal the general topic of the article. Other problematic questions are as follows: Does any intermediation institution exist in Lithuania? Could a prevailing intermediation institution be named as an effective social tool enabling a blind person to establish in the labour market? Does this institution meet the needs of the blind and expectations of the society? The aim of the research analysed in the article is to reveal and assess the essential categories of the intermediation institutions involved in the employment of the blind, to show their contents and assess the practice.

The hypothetic precondition is: the needs of intermediation in the employment of the blind are too little taken into consideration. The intermediation institution is insufficiently orientated to the development of the possibilities for the blind to integrate into the open labour market.

The sample: 30 blind persons having the first level of disability, higher education and successfully integrated into the labour market were surveyed in Lithuania. A qualitative research method was employed to collect empirical data; partially standardised interviews were carried out; the results of the research were validated by the specialists' assessment. In addition, theoretical and juridical references and the impact of social organizations for the blind on the integration of the blind into the labour market were analysed. Content analysis (the data were categorised according to the semantic correlations) was conducted to analyse the data.

The hypothesis, that the needs of intermediation in the employment of the blind are insufficiently taken into consideration, was confirmed. The blind meet the need for intermediation at the initial stage of employment: choosing the profession and seeking professional education. The data of the research reveals that the need for intermediation grows conducting a job search. It is important in further career development: during the professional adaptation period or in-service training. However, the satisfaction of this need is in most cases left for the personal initiative of relations, friends and educators.

Keywords: social security, an intermediation institution, open labour market, integration, the employment.